

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI
MINTAQAVIY BO‘LIMI
XORAZM MA‘MUN AKADEMIYASI**

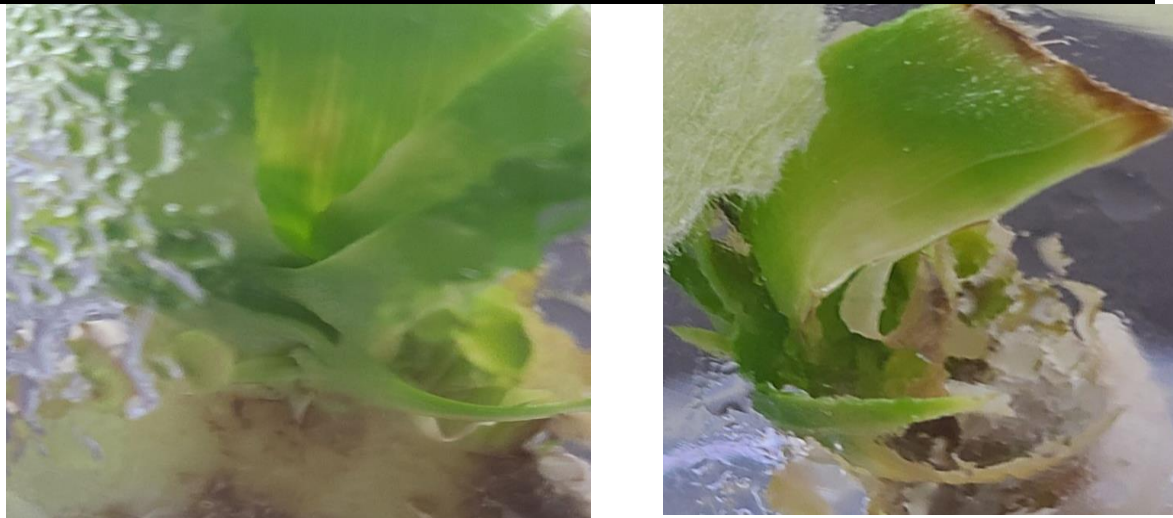
**XORAZM MA‘MUN
AKADEMIYASI
AXBOROTNOMASI**

Axborotnoma OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda 223/4-son qarori bilan biologiya, qishloq xo‘jaligi, tarix, iqtisodiyot, filologiya va arxitektura fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

**2024-6/1
Xorazm Ma‘mun akademiyasi axborotnomasi
2006 yildan boshlab chop qilinadi**

Xiva-2024

Yulchiyeva S.A., Melanova N.R. Ananas o'simligini in vitro usulida o'stirishda fitogormonlarning ta'siri	106
Yuldasheva N.A. O'zbekiston florasi va uning fasllar davomida o'zgarishi	109
Абдуллаева С., Ганджаева Л. Влияние температуры на поведение клопов рода <i>Pyrthocoris Fallén, 1814</i>	111
Арепчаев И.М. Қорақалпоғистонда кичик оққушнинг (<i>Cygnus bewickii Yarrell, 1830</i>) учраши ҳақида янги маълумотлар	114
Бобоназарова Н., Ганджаева Л. Экологические особенности <i>miridae</i>	117
Мажидова Д.З., Элмуратова З.У. Жанубий Ўзбекистон ғўза агроценози тупроқорибатид каналарнинг мавсумий динамикаси ва тур таркиби	119
Мамутов Н.К., Утениязова У.Ж. Современное состояние флоры и растительности тугаев дельты Амударьи в условиях сокращенного речного стока	123
Мардонов Ш.У., Мустафаев И.М., Жўрақулов Ж.Ж. Боботоғ тизмасидаги <i>pistacia vera L.</i> – хандон писталарда учрайдиган патоген замбуруғлар ва уларнинг тарқалиши	126
Оразбаева Н. М. Возрастные и адаптивные изменения показателей системы дыхания у детей в условиях Республики Каракалпакстан	129
Паттаева М.А., Бахромова Г.Х., Расулов Б.А. <i>Azotobacter chroococcum</i> ХН2018 штамми билан озиклантирилган ғўзада хлорофиллар ва каротиноидлар синтези	134
Расулов Б.А., Паттаева М.А., Бахромова Г.Х. ЭПС-биоматериали ва ЭПС-синтезловчи штаммлар билан биологик ишлов берилганда айрим ғўза навларида морфологик ўзгаришлар	136
Самандаров О.К., Нуримов Б.Ж., Орынбаев Д.Ж., Алламуратов Б.Дж. Шимоли-ғарбий кизилқумда катта қумсичқоннинг (<i>Rhombomys orimus Licht 1823</i>) наслдорлик кўпайиш потенциали, эпизоотологик ва эпидемиологик аҳамияти	140
Сотиболдиева Д.И., Амонидинова Ф.А., Ҳазратқулова Д.О., Махкамов Т.Х. Зарчава (<i>Cuscuta longa L.</i>) нинг ўсиши ва ҳосилдорлигига қаламчалар ҳажмининг ва экиш схемасининг таъсири	144
Султансуйнов А.С., Турдымуратов Ж.А. Физиологические особенности и развитие мышечных сил у юных спортсменов	148
Хайтбаева Н.С., Отажанов А.А. Тошкент, Сирдарё, Жиззах вилоятларида қовун (<i>cucumis melo</i>) экилган далаларнинг тупроқ микрофлораси	152
Хожамқулова Ю.Ж., Қашқабоева Ч.Т., Ибрагимов Ф.Ю. Шолининг “Садаф” навини барг таркибидаги хлорофилл “а”, “б” ва каратиноид микдори	161
Шарипов А.Э., Ибрагимов А.Ж., Аромов Т.Б. Тожик ковраги (<i>Ferula tadshikorum Pimenov</i>) бўйича яратилган мобил илова тўғрисида	164
Элмуратова З.У., Мажидова Д.З. Ўзбекистоннинг шимолий худудлар агроценозлари коллемболалари тур таркиби	167
QISHLOQ XO'JALIGI FANLARI	
Abdraxmonov T., Normurodova Q.T., Karimboyeva M.Q. Mo'ynoq tumanining qurg'oqlanish indeksi	172
Baboyev S.K., Mamatova M.A. Donli mahsulotlar yetishtirish jarayonida klekovina oqsilining organizmdagi o'rni	176
Faxrutdinov M.Z., Raimova D.R., Jo'raev S.T. Limonning vitamanga boy mahalliy navlarini yaratish samaradorligi	181
Hamroyeva M.K., Nomozov R., Kadirova G., Sherpo'latova Sh. Burchoqdoshlar oilasiga mansub inroduktsiya qilingan o'simlik turlarining amaliy ahamiyati	183
Hamroyeva M.K., Xamrayev O., Kadirova G., Xolbozorova M. Soya o'simligining ahamiyati va xarakteristikasi	188
Ibragimov B.B., Yunusov X.B., Ermatov Yu.A., Djambilov B.X. Turli yosh va zotdagi quyonlar spermasi tarkibida spermatozoidlar konsentratsiyasi	190
Ismoilov K.T., Aliyev D.D., Muxitdinov Sh.M. Cho'l (Qashqadaryo) va tog' (Samarqand) tabiiy ekologik hududlaridagi sur qorako'l qo'zilarining mutlaq va kunlik o'sish ko'rsatkichlari	193

2-rasm. Ananas meva tojlarining 6 haftadan keying xolati: A. 3.00 mg / L BAP va 1.00 mg / L NAA bilan to'ldirildi. B. 3.00 mg / L BAP va 2.00 mg / L NAA bilan to'ldirildi. C. 7.00 mg / L BAP va 1.00 mg / L NAA bilan to'ldirildi. D. garmonsiz ozuqa

Ananas meva tojlari adabtatsiya xonasida $24 \pm 2,0^{\circ}\text{C}$ haroratda 16/8 soat yorug'lik ostida saqlandi. Ananas o'simliklarining o'sishi kuzatildi va har bir eritmadagi kurtaklar soni va o'sush ko'rsatgichlari bo'yicha ma'lumotlar yig'ib borildi. Bu o'simlik dastlabki ildizlar hosil bo'lgandan sung tuproqqa olib o'tildi va issiqxonada adabtatsiya boshqishi kuzatildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Botella, J.R., Fairbairn, D.J. (2005). Present and Future Potential of Pineapple Biotechnology. Acta Horticulturae 666: 312-318.
2. Chan, Y.K. (2006). Hybridization and selection in Pineapple Improvement: The experience in Malaysia. Acta Horticulturae 702: 87-92.
3. Kuan, C.S., Yu, C.W., Lin., Hsu,H.T. (2005). Foliar application of aviglycine reduces natural flowering in pineapple. HortScience 40:123-126
4. Mateljan, G. (2007). The Worlds Healthiest foods. Mateljan, G (eds). United States, Seattle WA
5. Trusov, Y., Botella, J.R. (2006). Delayed flowering in pineapples caused by Co-Suppression of the ACACS2 Gene. Acta Horticulturae 702: 29-35.

UO'K 581.9(575.1)

O'ZBEKISTON FLORASI VA UNING FASLLAR DAVOMIDA O'ZGARISHI

N.A.Yuldasheva, o'qituvchi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq

Annotatsiya. Floristika — botanikaning bir bo'limi bo'lib, yer yuzidagi yoki uning bir qismidagi o'simlik turlari majmuini o'rganadi. Flora ma'lumotlaridan o'simlik turlari yoki boshqa taksonomik guruhlar areallarini aniqlashda foydalaniladi. Flora botanikaning sistematika, geobotanika, paleobotanika va boshqa bo'limlari bilan chambarchas bog'langan.

Kalit so'zlar: floristika, flora, tur, to'r tizimli xaritalash, o'simliklar taksonomiyasi, endem tur, gerbariy fondi.

Аннотация. Флористика — раздел ботаники, изучающий совокупность видов растений на Земле. Информация о флоре используется для определения ареалов видов растений или других таксономических групп. Флора тесно связана с систематикой, геоботаникой, палеоботаникой и другими разделами ботаники.

Ключевые слова: флористика, флора, виды, картографирование сеточной системы, систематика растений, эндемичные виды, гербарный фонд.

Abstract. Floristics is a branch of botany that studies the set of plant species on Earth or part of it. Flora information is used to determine the areas of plant species or other taxonomic groups. Flora is closely connected with systematics, geobotany, paleobotany and other departments of botany.

Keywords: floristry, flora, species, grid system mapping, plant taxonomy, endemic species, herbarium fund.

Tadqiqot metodlari. O'zbekiston florasida 4300 ga yaqin yuksak o'simlik turlari mavjud bo'lib, ularning ko'pchiligi foydali o'simliklar hisoblanadi. Masalan, oziq ovqat o'simliklari 42 turni, ozuqabop (yem hashak) o'simliklar 107 turni, dorivor o'simliklar 113 turni, alkaloid saqlovchi o'simliklar 76 turni, saponin saqlovchi o'simliklar 15 turni, efir moyli o'simliklar 53 turni, yog'to'plovchi o'simliklar 56 turni, tannid saqlovchi o'simliklar 59 turni, bo'yoqabop o'simliklar 58 turni, kamed saqlovchi o'simliklar 9 turni, smola saqlovchi o'simliklar 9 turni, mum saqlovchi o'simliklar 5 turni, kauchuk saqlovchi o'simliklar 4 turni, sellyuloza qog'ozbop o'simliklar 14 turni, yog'och beruvchi o'simliklar 16 turni, ziynat (bezak) uchun foydalaniladigan o'simliklar 30 turni, asal shira beruvchi o'simliklar 115 turni o'z ichiga oladi.[3,7,10].

Ushbu fan floramizda uchraydigan dorivor o'simliklarning morfologik tuzilishini, hayotiy shakli, yer sharida tarqalish qonuniyatlari, sistematikasini, bioekologiyasi, geografiyasini, geobotanika va uning vazifalarini, O'zbekiston Respublikasi "Qizil kitobi"ga kiritilgan dorivor o'simlik turlarni asrash va ulardan oqilona foydalanish kabi masalalar atroflicha o'rganadi. Fan tabiat va jamiyatning ekologik negizi, tarkibiy qismlari, jarayonlarning mohiyati, ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar va ularning amal qilish qonuniyatlari, ekologik muammolarni kelib chiqish sabablarni qamrab oladi.[3,5,8].

Floristik tadqiqotlar hozirgi davrning global muammosini – biologik xilma-xillikni o'rganish va saqlashni amalga oshirishning muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Ushbu muammoning yechimi atrof-muhitga antropogen ta'sir kuchayib borishi munosabati bilan o'simliklarning hozirgi holati to'g'risida ilmiy asoslangan ma'lumotlarni olish zarurati bilan asoslanadi. O'rta Osiyo tog'larida olib borilayotgan keng ko'lamli floristik tadqiqotlar fan uchun qiziqarli bo'lgan yangi kashfiyotlar qilish imkonini beradi. [4,7].

O'zbekiston hududida barqaror havo haroratining ko'tarilishini ko'rsatmoqda. Isishning o'rtacha tezligi 1950 yillardan buyon respublikada global isish tempidan ikki barobar ko'p, ya'ni har o'n yillikda 0,29°C tashkil etgan. Iqlim o'zgarishining yaqqol hududiy o'zgarganlik ko'rsatkichi sifatida kontenintallikning kuchayishi, ya'ni issiq va sovuq kunlar o'rtasidagi tafovutlarning ortishini olish mumkin. Masalan, Orolbo'yida 40°C oshgan kunlar 2 barobarga, O'zbekistonning boshqa hududlarida esa o'rtacha bir yarim barobarga ortgan. Respublikamizning barcha hududlarida 2007 yilning anomal sovuq qishiga qaramasdan past darajali kunlarni kamayishi qayd qilindi. [11]

Atmosferaga yil davomida chiqariluvchi birikmalar

Birikmalar	Chiqarilishi, mln.t		Antropogen chiqindilarning hissasi, %
	Tabiiy	Antropogen	
Qattiq zarrachalar	3700	1000	27
SO	5000	308	5,8
C _n H _m	2500	87	3,3
NO _x	770	55	6,8
SO _x	652	103	13,3
CO _x	473000	18300	3,7

Iqlim o'zgarishi o'z navbatida O'zbekistonda yil fasllarining o'zgarishiga, bu o'zgarishlar esa mamlakatimiz florasining o'zgarishiga ham olib keladi.

O'zbekiston o'simliklar dunyosi xilma-xil bo'lib, xalq xo'jaligida muhim ahamiyatga ega. So'nggi yillarda O'zbekiston Fanlar akademiyasi Botanika instituti (Botanika ilmiy-ishlab chiqarish markazi)da olib borilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, o'lkada 166 oilaga mansub 4500 ga yaqin yuksak o'simlik turlari borligi ma'lum bo'ldi. Bularning aksariyat qismini *qoqio'tdoshlar* (260 ga yaqin tur) *karamdoshlar*, *yalpizdoshlar*, *sho'radoshlar*, *loladoshlar*, *chinniguldoshlar*, *yoronguldoshlar*, *govzabondoshlar*, *ra'nodoshlar* kabi yirik oilalarning vakillari tashkil etadi.

O'zbekiston florasida uzoq tarixga ega. Paleobotanik tadqiqotlar respublika hududida quruqlikdagi yuksak o'simliklarning (ksilofitlardan tortib) barcha evolyutsion davrlarga oid o'simlik qoldiqlari borligini ko'rsatdi. Hatto hozirgi Qizilqum cho'llaridan bir vaqtlar bu yerlarda o'sgan xurmo, chinor, terak kabi daraxt va butalarning qoldiqlari topilgan.

O'zbekistonda o'simliklar o'smaydigan joy yo'q. Ularni tekislikdagi qumli cho'llardan tortib, qorli baland tog'largacha bo'lgan turli rel'yef va tuproq sharoitida uchratish mumkin. O'zbekiston

o'simliklarning tarqalishini yoritish uchun tavsiya etilgan 4 tik (vertikal) mintaqa (cho'l, adir, tog', yaylov) asos qilib olindi. Har bir mintaqa o'ziga xos rel'yef, iqlim, tuproq va o'simliklar dunyosiga ega. [1,10].

Markaziy Osiyoda flora tarkibini to'r tizimli xaritalashning navbatdagi sifat bosqichiga olib chiqdi. Flora tarkibini to'r tizimli xaritalashning zamonaviy bosqichi mamlakat florasining kadastrini yuritish, milliy floraning yangi jildlarini yaratish barobarida Markaziy Osiyoda birinchi bo'lib flora turlarini to'r tizimli xaritalash tizimini amaliyotda qo'llashga o'tish bilan tarixga muhrlanadi. To'r tizimli xaritalash asosida olib borilayotgan yangi tadqiqotlar bir yo'la bir necha yo'nalishlarga qaratilgan izlanishlarni olib borish imkonini bermoqda. Xususan, flora turlarini xaritalash kadastr talablariga javob berishi barobarida kamyob turlarni aniqlash, IUCN mezonlari asosida baholash, alohida ahamiyatga ega botanik hududlarni aniqlash (Important Plant Areas), kamyob va yo'qolib borayotgan turlarni bioiqlimiy modellashtirish va potensial areallarini aniqlash imkonini bermoqda. 2016 yildan laboratoriya bazasida O'zbekiston florasining yangi nashrlarini tayyorlash va chop etishga qaratilgan fundamental loyiha amalga oshirilmoqda. Loyihaning bosh maqsadi mamlakat xududida tarqalgan o'simlik turlarini taksonomik va nomenklaturaviy tahlilini amalga oshirish va oilalar kesimida ko'p jildli nashrlarini chop etishga qaratilgan. [2,9]

2023-yilgi Jahon yovvoyi tabiat kunining mavzusi "Yovvoyi tabiatni asrash bo'yicha hamkorlik" bo'ldi. U yo'qolib ketish xavfi ostida turgan yovvoyi hayvonlarga e'tiborni qaratish, shuningdek, ularni himoya qilish bo'yicha yechim va ogohlikni oshirishga qaratilgan.

Xulosa. Tadqiqotlar floristika, o'simliklar taksonomiyasi va botanik geografiyasining klassik va zamonaviy metodlarini uyg'unligida olib borilmoqda. Loyihaning eng asosiy farqli jihatlari qatorida zamonaviy dala tadqiqotlari, yirik gerbariy fondlarida saqlanayotgan gerbariy namunalarini keng jalb etilganligi, mavjud ma'lumotlarni tanqidiy tahlil etilayotganligi; ma'lumotlarni tizimlash va standartlashtirishni xalqaro talablar asosida amalga oshirilayotganligi; yagona axborot tizimini shakllantirilayotganligi va uni internet tarmog'i orqali maksimal darajada ochiqlanayotganligi hisoblanadi. 2016 yildan boshlab milliy floraning dastlabki besh jildi chop etildi. Ular asosan O'zbekiston florasidagi yirik o'simlik oilalarini qamrab oldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi 2000-2005yil ma'lumotlari
2. O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi Botanika Instituti, O'zbekiston florasini laboratoriyasi ma'lumotlari, 2022-2023 y.
3. "Gul va manzarali o'simliklar florasini va sistemikasi" fanidan amaliy mashg'ulotlarni Uslubiy qo'llanma, Namangan 2022y.
4. O'.Pratov, L. SHamsuvaliyeva, E.Sulaymonov, A.Axunov, K.Ibodov, V.Mahmudov "Morfologiya, anatomiya, sistematika, geobotanika". "Ta'lim nashriyoti". Toshkent – 2010.
5. Yuldasheva, N. A. (2022, November). Shirinmiya o'simligi populyatsiyasining morfo-ekologik xususiyatlari va xalq xo'jaligidagi ahamiyati. in international conferences (Vol. 1, No. 10, pp. 230-234).
6. Юлдашева, Н. А. (2022). Ботаническая характеристика популяций солодки голой собранных с различных местообитания. Academic research in educational sciences, 3(11), 223-230.
7. Abdunazarovna, Y. N., Qizi, M. N. A., & Qizi, S. S. I. (2023). Topinambur (helianth us tuberosus) o'simligining kimyoviy tarkibi va dorivorlik xususiyatlari. Ustozlar uchun, 19(1), 218-220.
8. Юлдашева, Н. А. (2022). Фармакологические свойства и применение солодки голой в народной медицине. Журнал Биологии и Экологии, 4(3).
9. Yuldasheva, N.A. (2023). Kuzgi bug'doy navlari o'rtasidagi korellyativ bog'lanishlar. O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2(20), 445-448.

УДК 595.7-15

ВЛИЯНИЕ ТЕМПЕРАТУРЫ НА ПОВЕДЕНИЕ КЛОПОВ РОДА *PYRRHOCORIS* FALLÉN, 1814

С. Абдуллаева, базовый докторант, Хорезмская академия Маъмуна, Хива
Л. Ганджаева, DSc, Хорезмская академия Маъмуна, Хива, Ургенчский государственный университет, Ургенч

Аннотация. Қандалалар экологик шароитга қараб ўзига хос хусусиятга эгадир. Лаборатория шароитида ҳарорат +18 дан + 40 °С гача ўзгарганда ҳароратнинг қандалани